

รูปแบบการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ ในสถาบันการศึกษาผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย

Discrimination Patterns Targeting LGBTQIAN+ Persons in Thai Educational Institutions through Digital Media Portrayals

ปวีณ วรยศสังข์¹ และภาณุ สุพัตกุล²

Paween Waksung¹ and Panu Suppatkul²

¹หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา

¹Master of Philosophy Program in Sociology

^{1,2}สาขาวิชาสังคมศาสตร์

^{1,2}Department of Social Sciences

^{1,2}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences

^{1,2}มหาวิทยาลัยขอนแก่น

^{1,2}Khon Kaen University

²Corresponding author: panusu@kku.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาลักษณะการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบการวิจัยเชิงเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสืบค้น 3 แหล่งข้อมูล ได้แก่ 1) เว็บไซต์กูเกิ้ลนิวส์ 2) ข้อความทวีตที่เป็นสาธารณะในทวีตเตอร์หรือ "X" และ 3) ข้อมูลเปิดจากเว็บไซต์ของกองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ ซึ่งเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง 2565 กลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา และนักศึกษา

ระดับปริญญาตรี ซึ่งเป็นผู้มีความหลากหลายทางเพศที่ปรากฏในการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย ผลการวิจัย พบว่า สถาบันการศึกษานั้นมีรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศที่สามารถจำแนกใน 2 ระดับ คือ ระดับสถาบัน (institutional level) โดยมีกฎที่ไม่สนับสนุนให้ได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม และระดับระหว่างบุคคล (interpersonal level) โดยเป็นการจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนโดยครูอาจารย์ และการต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะของบุคลากรทางการศึกษา เมื่อวิเคราะห์ในระดับโครงสร้างของสถาบัน พบว่า สถาบันการศึกษาบางแห่งยังจัดหมวดหมู่แบบหญิงชายอย่างเข้มงวดผ่านกฎต่าง ๆ ซึ่งเชื่อมโยงต่อความสำเร็จของการกระทำทางเพศภาวะ (Doing Gender) และบุคคลข้ามเพศมักถูกทำให้เป็นชายขอบมากกว่าผู้มีความหลากหลายทางเพศกลุ่มอื่น เช่น เกย์ ดี ที่มีการแสดงออกทางเพศภาวะ (Gender Display) สอดคล้องกับเพศสรีระ ส่วนระดับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล พบว่า ครูอาจารย์บางคนเชื่อว่าตนมีอำนาจจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนตามกรอบเพศแบบจารีตได้ด้วยการแสดงความคิดเชิงต่อต้านและลงโทษ สะท้อนถึงความเข้มแข็งของบรรทัดฐานรักต่างเพศภายในโครงสร้างสถาบันการศึกษาไทย ข้อเสนอแนะนั้นควรสนับสนุนการแสดงออกตามเพศภาวะและผลักดันการแบ่งปันประสบการณ์ถูกเลือกปฏิบัติทางเพศของผู้เรียน เพื่อกระตุ้นการตั้งคำถามต่อกิจกรรมอันเข้าข่ายที่นำไปสู่การลดทอนอำนาจของโครงสร้างดังกล่าวต่อไป

คำสำคัญ: รูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศ, ผู้มีความหลากหลายทางเพศ, สถาบันการศึกษาไทย, สื่อดิจิทัล

Abstract

This research article aims to analyze the patterns of gender discrimination targeting LGBTQIAN+ persons in Thai educational institutions, as portrayed by Thai digital media, and to recommend ways to tackle such discrimination. This study employs a qualitative research methodology, specifically documentary research. The data were collected from three distinct sources: 1) Google News, 2) Public tweets on Twitter or "X" platform, and 3) open data from the Gender Equality Promotion Fund website, published from 2007 to 2022. The study focuses on two target groups: 1) secondary school students, and 2) undergraduate students who identify as LGBTQIAN+. The results of the study indicated that Thai educational institutions reveal discriminatory patterns at two levels: the institutional and interpersonal levels. At the institutional level, discriminatory regulations restrict the equal rights of LGBTQIAN+ persons. Furthermore, at the interpersonal level, educators often attempt to categorize students based on their biological sexes, and exhibit antagonistic statements against LGBTQIAN+ persons in public. Some educational institutions still strictly adhere to a two-sex categorization via regulations that related to 'doing gender' accomplishment. Transgender individuals are often more marginalized in this regard compared to other gender-diverse groups, such as gay and "dee" persons, whose gender displays match to their sexes. At the interpersonal level, some teachers and lecturers believe they can categorize students based on their sexes by exhibiting antagonistic statements against and imposing punishments. These findings may reflect the persistent strength of heterosexual structures in educational institutions. The suggestion is that educational institutions should support students' choice of gender expressions and encourage them to share experiences of gender discrimination. These mechanisms can challenge gender discriminatory practices in educational institutions, thereby weakening the power of such structures.

Keyword: Gender Discrimination Patterns, LGBTQIAN+, Thai Educational Institutions, Digital Media

บทนำ

การเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาไทยเป็นปัญหาหนึ่งที่ภาคประชาสังคมต้องการจัดให้หมดไปผ่านขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อสร้างความเสมอภาคทางเพศและความเข้าใจอันถูกต้องต่อความหลากหลายทางเพศ ทั้งนี้ หากพิจารณาจากข้อมูลสถิติของ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (2562) พบว่า ผู้มีความหลากหลายทางเพศร้อยละ 76.7 หรือจำนวนประมาณ 1,035 รายจากทั้งหมด 1,349 ราย เคยถูกเลือกปฏิบัติทางเพศตั้งแต่หนึ่งรูปแบบขึ้นไปในบริบทสถาบันการศึกษา สถานที่ทำงาน และสถานพยาบาล โดยสถาบันการศึกษาเป็นบริบทที่คนกลุ่มนี้ถูกกระทำมากที่สุดถึงร้อยละ 41.7 รองลงมาเป็นสถานที่ทำงานและสถานพยาบาลร้อยละ 18.8 และ 16.2 ตามลำดับ (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2562: 42) ส่วนลักษณะการเลือกปฏิบัติทางเพศที่คนกลุ่มนี้พบบ่อยครั้งในบริบทสถาบันการศึกษาและสถานที่ทำงาน คือ การเตือนให้ดูแลรูปลักษณ์ภายนอก/ให้ระวังการพูดจาและกิริยาท่าทาง อยู่ที่ร้อยละ 20.0 และ 6.7 ตามลำดับ แม้ว่าประเด็นที่น่าสนใจมากกว่า คือ คนกลุ่มนี้พบการกระทำดังกล่าวในระดับน้อยครั้งถึงร้อยละ 68.4 ในสถาบันการศึกษาและร้อยละ 90.0 ในสถานที่ทำงาน แต่ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเลือกปฏิบัติทางเพศนั้นไม่ควรเกิดขึ้นกับมนุษย์คนใดเลยเนื่องจากหากพิจารณาในข้อมูลเดียวกันพบว่า กลุ่มหญิงข้ามเพศเป็นผู้ถูกเลือกปฏิบัติทางเพศในทุกลักษณะการกระทำและทุกบริบท ขณะที่กลุ่มคนอันมีรสนิยมทางเพศแบบรักเพศเดียวกันนั้นเป็น “ผู้อยู่รอด” (survivor) จากการเลือกปฏิบัติเกือบทุกลักษณะการกระทำ เช่น กลุ่มไบเซ็กชวล เลสเบียน ดีเอนไบนารี (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2562: 110-111)

ข้อมูลจากผลงานสำรวจข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การแสดงออกทางเพศภาวะแบบข้ามเพศ (เช่น บุคคลเพศชายแต่งเครื่องแบบนักเรียน/นักศึกษาเพศหญิง) อาจเป็นเงื่อนไขหนึ่งนำไปสู่การเลือกปฏิบัติทางเพศในบริบทต่าง ๆ โดยเฉพาะบริบทสถาบันการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเปิดของ กองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ (2564) พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 - 2562 มีการยื่นคำร้องเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อคณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ (วลพ.)

จำนวนทั้งหมด 58 เรื่อง และส่วนหนึ่งเป็นคำร้องที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางเพศภาวะแบบข้ามเพศด้วยเรื่อง สถาบันการศึกษาห้ามผู้เรียนแต่งกายและไว้ทรงผมตามเพศภาวะ เพื่อวัตถุประสงค์ในการเข้าเรียน สอบวัดผล ฝึกปฏิบัติงาน เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตร และรวมถึงการใช้เป็นรูปถ่ายชุดครุยวิทยฐานะในเอกสารรับรองการศึกษา ซึ่งยอดการยื่นคำร้องในประเด็นนี้มีจำนวน 14 เรื่อง และได้รับการวินิจฉัยแล้วว่าการเลือกปฏิบัติทางเพศจริงจำนวน 12 เรื่อง (กองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ, 2564: 4)

การเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาถือเป็นประเด็นทางสังคมที่ได้รับความสนใจจากแวดวงวิชาการและสื่อมวลชนมาอย่างยาวนาน ดังเช่น ผลงานศึกษาของ มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะ (2557) พบว่า นักเรียนผู้มีความหลากหลายทางเพศจำนวน 246 รายนั้นถูกหยอกล้อรังแกทางสังคมมากที่สุดร้อยละ 36.2 (เช่น การขู่มขืนในทางปรัญญา ปลอ่ยข่าวลือในทางไม่ดี) และรองลงมาเป็นทางร่างกายร้อยละ 30.9 (เช่น การตบหัว ล็อกตัว ขว้างปาสิ่งของใส่) แต่เป็นที่น่าสนใจว่านักเรียนกลุ่มนี้มากกว่าครึ่งหนึ่งหรือร้อยละ 55.7 ถูกหยอกล้อรังแกมากกว่าหนึ่งรูปแบบ ซึ่งครอบคลุมทั้งทางสังคม ร่างกาย วาจา และเพศ (มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะ, 2557: 51-52) นอกจากนี้ ผลงานศึกษาในเชิงคุณภาพของ ภคพล เส้นขาว (2563) พบว่า นักเรียนหญิงข้ามเพศถูกเลือกปฏิบัติทางเพศจากครูในลักษณะวิธีการดำเนินบังคับให้ปฏิบัติตนเหมือนผู้ชาย และรวมถึงรายงานผู้ปกครองลงสมุดพกหรือแจ้งต่อหัวหน้านักเรียนผู้นั้นมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ (ภคพล เส้นขาว, 2563: 161-162) ขณะเดียวกันแวดวงสื่อมวลชนมีการนำเสนอรายงานข่าวที่คล้ายคลึงกัน ดังเช่น เว็บไซต์ข่าวสดออนไลน์ได้นำเสนอ กรณีบัณฑิตหญิงข้ามเพศรายหนึ่งถูกอาจารย์ล้อเลียนระหว่างการประชุมเพื่อเข้าร่วมพิธีพระราชทานปริญญาบัตร เนื่องจากไม่สวมชุดครุยแบบผู้ชาย (ข่าวสดออนไลน์, 2565, 12 กันยายน) หรือบัญชีทวิตเตอร์ของกลุ่มนักเรียนเลวได้นำเสนอ กรณีที่โรงเรียนแห่งหนึ่งได้กำหนดให้ “พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ” เป็นคุณลักษณะต้องห้ามในการคัดเลือกผู้มีสิทธิ์ได้รับรางวัลนักเรียนดีเด่น (นักเรียนเลว, 2563, 5 กรกฎาคม) ตัวอย่างข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ทั้งหมดที่นักเรียนและนักศึกษาผู้มีความหลากหลายทางเพศส่วนใหญ่มักเผชิญในสถาบัน

การศึกษาไทยไม่ว่าจะเป็นระดับโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ซึ่งส่งผลให้เกิดความอึดอัดใจ และนำไปสู่สุขภาพจิตที่อ่อนแอ (ติโหมะ ตะปะหนี โอะหะยะเน็น และคณะ, 2566: 52)

จากเหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศ ในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏในสื่อดิจิทัลของไทย แสดงให้เห็นถึงปัญหาทางสังคมที่ยังเกิดขึ้นและถูกนำเสนอผ่านสื่อดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าว เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏ และเสนอแนะแนวทางการแก้ไข ปัญหาการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษา โดยการศึกษาครั้งนี้อาจทำให้เห็นถึงความเข้มแข็งของบรรทัดฐานรักต่างเพศภายใน โครงสร้างสถาบันการศึกษาไทยที่จะส่งผลต่อการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ และนำไปสู่การปรับปรุงสถานะการยอมรับของผู้มีความหลากหลายทางเพศผ่านการออกพระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยทบทวนแนวคิดการเลือกปฏิบัติทางเพศ และแนวคิดการกระทำทางเพศภาวะ เพื่อพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดการเลือกปฏิบัติทางเพศ

การเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบนั้นเกี่ยวข้องกับการกระทำบางอย่างของคนกลุ่มหนึ่งต่อคนอีกกลุ่มหนึ่งเสมอ (Feagin & Feagin, 1986: 25 as cited in Wenz, 2020: 33) ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ดีและไม่เป็นธรรม เพื่อปฏิเสธคนบางกลุ่มไม่ให้เกิดการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม (Allport, 1954: 51) ส่วนสาเหตุเกิดจากการที่คนกลุ่มหนึ่งมีคุณสมบัติบางประการที่สังคมบางส่วนไม่ยอมรับ เช่น สัญชาติ ชนชาติพันธุ์ เพศ อายุ ความพิการ ส่งผลกระทบให้คนกลุ่มนี้ถูกตัดสินและปฏิบัติแตกต่างออกไปจากคนกลุ่มอื่น แม้ว่าคุณสมบัติดังกล่าวจะไม่เกี่ยวข้องแต่อย่างใดกับกิจกรรมที่คนกลุ่มนั้นกระทำ (Dipboye & Colella, 2005: 2) ดังนั้น การเลือกปฏิบัติทางเพศสามารถนิยามได้ว่าเป็นการกระทำอันแสดงถึงความแตกต่างหรือไม่เป็นธรรม เนื่องจากบุคคลคนหนึ่งมีอัตลักษณ์ทางเพศแบบอื่นนอกเหนือจากความเป็นหญิงและชายที่สอดคล้องกับเพศสรีระ (Casey et al., 2019: 1456) การเลือกปฏิบัติทางเพศสามารถจำแนกออกเป็น 2 ระดับใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) ระดับระหว่างบุคคล (interpersonal) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อ คำพูด และพฤติกรรม และ 2) ระดับสถาบัน (institutional) ซึ่งปรากฏในรูปแบบกฎเกณฑ์ นโยบาย และพฤติกรรมของผู้มีส่วนร่างหรือควบคุมดูแลสิ่งเหล่านี้ (Casey et al., 2019: 1456)

แนวคิดการกระทำทางเพศภาวะ

ผู้วิจัยเลือกใช้นิยามการเลือกปฏิบัติทางเพศข้างต้นควบคู่กับแนวคิด “การกระทำทางเพศภาวะ” (Doing Gender) ของ West และ Zimmerman (1987) เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างและการมีปฏิสัมพันธ์ในสถาบันการศึกษาที่ไม่เอื้อต่อการแสดงออกทางเพศภาวะของผู้มีความหลากหลายทางเพศ โดยแนวคิดการกระทำทางเพศภาวะเสนอว่า เพศภาวะไม่ใช่คุณลักษณะที่ต้องสอดคล้องกับเพศสรีระโดยกำเนิด แต่เป็นการจัดการพฤติกรรมของบุคคลให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน เพื่อแสดงให้ผู้อื่นรับรู้ว่าคุณลักษณะนั้นอยู่ในหมวดหมู่เพศแบบหญิงหรือชาย ด้วยวิธีการแสดงหมวดหมู่เพศ (identificatory display) เป็นต้นว่า ชนادر่างกาย ผิวพรรณ เสื้อผ้า ทรงผม ดังนั้น การกระทำทางเพศภาวะจึงเป็นกิจกรรมที่บุคคลพยายามนำเสนอความเป็นหญิงและชายออกมาตามความต้องการเพื่อให้ผู้อื่น

รับรู้หมวดหมู่เพศของตน ซึ่งกิจกรรมนี้เกิดขึ้นเป็นประจำในการมีปฏิสัมพันธ์ระดับชีวิตประจำวัน (West & Zimmerman, 1987: 126-130) แต่การกระทำทางเพศภาวะของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ มักถูกมองว่าเป็นสิ่งที่แตกต่างออกไปจากบรรทัดฐานตามจารีต ดังนั้น ผู้มีความหลากหลายทางเพศหลายคนจึงจำเป็นต้อง “กระทำการทางเพศภาวะ” ให้สอดคล้องกับรูปลักษณ์ภายนอกของตนให้มากที่สุด เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกตีตรา เช่น บุคคลที่มีเพศสรีระเป็นชาย แต่อัตลักษณ์ทางเพศเป็นหญิง ต้องเปลี่ยนแปลงร่างกายตนเอง จัดแต่งเสื้อผ้า ทรงผม รวมไปถึงกิริยาท่าทางให้ดูมีความเป็นหญิงเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันเพื่อที่จะสร้างความแนบเนียน (passing) ให้กับการแสดงออกทางเพศของตนเอง (Garfinkel, 1967: 118-185)

อย่างไรก็ตาม แนวคิดการกระทำทางเพศภาวะมักถูกวิพากษ์วิจารณ์จากกลุ่มนักวิชาการสายญาณวิทยาควีแยร์ (Queer Epistemology) ที่เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวจะยิ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความชอบธรรมให้กับระบบสารัตถะนิยมทางเพศภาวะ (gender essentialism) ในชีวิตประจำวัน (Pyke, 1996: 545) แต่อย่างไรก็ตาม บทความวิจัยนี้มีข้อสันนิษฐานว่าการแสดงออกทางเพศภาวะที่ไม่แนบเนียนสอดคล้องกับเพศสรีระตามแนวทางของนักกลุ่มนักวิชาการสายญาณวิทยาควีแยร์ เพื่อท้าทายกฎที่ควบคุมเพศภาวะของผู้คนและรื้อถอนระบบคิดแบบสารัตถะนิยมทางเพศภาวะนั้น กลับถูกกดทับอย่างรุนแรงภายใต้สถาบันการศึกษาไทย ทำให้นักเรียนและนักศึกษาที่ใช้แนวทางของกลุ่มนักวิชาการสายญาณวิทยาควีแยร์ในการต่อสู้กับความเหลื่อมล้ำทางเพศต้องเผชิญกับความรุนแรงอันมีที่มาจากสาเหตุทางเพศทั้งในระดับโครงสร้างและระดับปฏิสัมพันธ์ จนท้ายที่สุดคนจำนวนหนึ่งต้องสยบยอมให้กับอุดมการณ์แบบสารัตถะนิยมทางเพศภาวะเพื่อที่จะใช้ชีวิตในสังคมได้โดยไม่มีปัญหา ในขณะที่คนอีกกลุ่มหนึ่งใช้สื่อดิจิทัลและสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการแสวงหาแนวร่วมสนับสนุนเพื่อต่อสู้ต่อรองกับโครงสร้างซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในส่วนของกรณีศึกษาผลการศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) ด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) บนพื้นฐานของการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ทฤษฎีเกี่ยวกับการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถานศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเวลาของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ถึง 2565 และจำแนกช่วงเวลาการสืบค้นออกเป็น 2 ช่วง โดยกำหนดให้ปีที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 เป็นเกณฑ์ ซึ่งประกอบด้วย 1) ช่วงปีก่อนการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2550 ถึง 2557 และ 2) ช่วงปีที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติฯ และหลังจากนั้น คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2558 ถึง 2565

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจาก 3 แหล่งข้อมูล ได้แก่

1) **ข่าวออนไลน์จากเว็บไซต์กึ่งนิรนาม** ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่รวบรวมข่าวออนไลน์จากสำนักข่าวต่าง ๆ และลักษณะของข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือและถูกต้องในระดับหนึ่ง เนื่องจากผ่านกระบวนการกลั่นกรองข้อมูลจากกองบรรณาธิการประจำสำนักข่าวแล้ว (วัฒน ภูวทิศ, 2554: 168) และข้อมูลเหล่านี้สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้อย่างแพร่หลาย

2) **ข้อความทวีตที่เป็นสาธารณะจากบัญชีผู้ใช้ทวีตเตอร์หรือ “X”** ซึ่งเป็นสื่อสังคมออนไลน์หนึ่งที่ผู้ใช้สามารถแสดงความคิดเห็นและแบ่งปันประสบการณ์ต่าง ๆ ได้ค่อนข้างอิสระ สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้อย่างแพร่หลาย ส่วนความน่าเชื่อถือและถูกต้องของข้อมูลนั้นน้อยกว่าข้อมูลจากสำนักข่าว เนื่องจากไม่มีกระบวนการกลั่นกรองข้อมูล (วัฒน ภูวทิศ, 2560: 138-139) ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์คัดเลือกโพสต์หรือเธรด (thread) จากบัญชีผู้ใช้ทวีตเตอร์ 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มบุคคลสาธารณะที่โพสต์รายงานข่าวอันเป็นความจริงอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น โพสต์จากบัญชีของ “สรยุทธ สุทัศนะจินดา กรรมกรข่าว” “ธัญวัจน์ กมลวงศ์วัฒน์” “Drama Addict” และ “นักเรียนเลว” เป็นต้น และ 2) กลุ่มบุคคลธรรมดาที่โพสต์บอกเล่าเหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษา ซึ่งบัญชีผู้ใช้อาจเป็น

ผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์หรือรับฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่นมา โดยกำหนดเกณฑ์คัดเลือกเป็นโพสต์ที่ตั้งคำถามการเข้าถึงเป็นแบบสาธารณะ ซึ่งมียอดรีทวีต (retweet) หรือชื่นชอบ (like) ตั้งแต่ 50 ครั้งขึ้นไป เนื่องจากยอดเหล่านี้แสดงถึงความสนใจของผู้ใช้งานต่อโพสต์หนึ่ง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้เห็นถึงข้อจำกัดของข้อมูลจากบัญชีผู้ใช้กลุ่มนี้ที่สามารถพิสูจน์ความน่าเชื่อถือได้ลำบาก เนื่องจากบัญชีผู้ใช้กลุ่มนี้ไม่สามารถระบุถึงตัวบุคคลได้ หากทำได้ข้อมูลเหล่านี้ยังถือเป็นข้อมูลส่วนบุคคล ซึ่งไม่สามารถนำมาเผยแพร่ในพื้นที่สาธารณะได้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้เหตุการณ์ที่มีความรวดเร็วซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยมีผู้ใดนำเสนอมาก่อน ในที่นี้ คือ เหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ไม่เคยถูกนำเสนอเป็นรายงานข่าวมาก่อน

3) ข้อมูลเปิดจากเว็บไซต์ของกองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลหตุยภูมิของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวกับประเด็นการเลือกปฏิบัติต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศโดยตรง ลักษณะของข้อมูลนั้นมีความน่าเชื่อถือและถูกต้องมากที่สุด แต่สาธารณชนไม่ได้เข้าถึงอย่างแพร่หลายมากนักหากเปรียบเทียบกับแหล่งข้อมูลก่อนหน้านี้

ส่วนขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดประเด็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย คือ การเลือกปฏิบัติทางเพศ เพื่อกำหนดคำสืบค้นในแหล่งข้อมูลเว็บไซต์กูเกิ้ลนิวส์และทวิตเตอร์ เช่น คำว่า “เบี่ยงเบนทางเพศ” “ครูลงโทษ LGBT” คำสำคัญของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ คำว่า “นักเรียน” “นักศึกษา” และกลุ่มคำแทนอัตลักษณ์หรือชุมชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศ เป็นต้นว่า คำว่า “กะเทย” “เกย์” “ทอม” “LGBTQ+” “LGBTQIAN+” ฯลฯ คำสำคัญของบริบทพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ คำว่า “โรงเรียน” และ “มหาวิทยาลัย”

นอกจากนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาอันเป็นการนับและจำแนกรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศจากข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมได้ โดยระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดตารางแจกแจงคะแนน (tally sheet) สำหรับบันทึกรายละเอียดและสกัดข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมได้ เพื่อดำเนินการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลในแต่ละหมวดหมู่ หลังจากนั้นผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องด้วยแนวคิด

การกระทำทางเพศภาวะ เพื่อให้ได้ผลการวิเคราะห์ที่สามารถใช้สังเคราะห์ข้อสรุปหรือองค์ความรู้ในการศึกษาครั้งนี้

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยพบการนำเสนอเหตุการณ์การเลือกปฏิบัติทางเพศที่สร้างผลกระทบเชิงลบต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาจำนวนทั้งหมด 30 เหตุการณ์ ซึ่งประกอบด้วย 1) ข่าวออนไลน์จากเว็บไซต์กูเกิ้ลนิวส์ จำนวน 13 เหตุการณ์ 2) ข้อความทวีตที่เป็นสาธารณะจากบัญชีผู้ใช้ทวีเตอร์ จำนวน 6 เหตุการณ์ และ 3) ข้อมูลเปิดจากเว็บไซต์ของกองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ จำนวน 11 เหตุการณ์

สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาไทยออกเป็น 2 ระดับและ 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับสถาบัน คือ รูปแบบที่ 1 กฎของสถาบันการศึกษาที่ไม่สนับสนุนให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม และ 2) การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับระหว่างบุคคล ซึ่งประกอบด้วย รูปแบบที่ 2 การจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนโดยครูอาจารย์ และรูปแบบที่ 3 การต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะอย่างเปิดเผยด้วยวาจาของบุคลากรทางการศึกษา ทั้งนี้ การเลือกปฏิบัติทางเพศสามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่หนึ่งรูปแบบขึ้นส่วนการจำแนกระดับของการเลือกปฏิบัติทางเพศนั้นเป็นไปตามนิยามของ Casey et al. (2019) โดยแจกแจงรายละเอียดของรูปแบบการเลือกปฏิบัติทางเพศ ดังต่อไปนี้

1. การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับสถาบัน

1.1 รูปแบบที่ 1 กฎของสถาบันการศึกษาที่ไม่สนับสนุนให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม พบว่า การเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบนี้ถูกนำเสนอมากที่สุดจำนวน 25 เหตุการณ์จากทั้งหมด 30 เหตุการณ์ ขณะเดียวกันมักนำไปสู่การเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบที่ 2 และรูปแบบที่ 3 ด้วย โดยกฎหมายนี้มีพื้นฐานจากกรอบแนวคิดที่เชื่อว่ามีความเพียงชายตรงเพศและหญิงตรงเพศเท่านั้นจึงจะเป็นความปกติ (heteronormativity) ดังนั้น ผู้มีเพศภาวะตรงกับเพศสรีระ

(cisgender) จึงแทบไม่ได้รับผลกระทบจากกฎระเบียบดังกล่าวเลย แต่กฎระเบียบดังกล่าวเป็นไปเพื่อควบคุมและจำกัดโอกาสเข้าถึงสิทธิในการแสดงออกทางเพศภาวะของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศโดยตรง ทั้งนี้ เมื่อดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลอันเข้าข่าย ผู้วิจัยได้วัตถุประสงค์ของการควบคุมจนสามารถจำแนกประเภทของกฎแยกย่อยเป็นอีก 3 ประเภท ดังต่อไปนี้

1.1.1 กฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบ ภายในบริบทโรงเรียนและมหาวิทยาลัย “เครื่องแบบของผู้เรียน” เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สถาบันการศึกษาหลายแห่งให้ความสำคัญ เนื่องจากเหตุผลหนึ่งนั้นเครื่องแบบเปรียบเสมือนภาพสะท้อนของสถาบัน หากผู้เรียนแต่งกายเรียบร้อยอาจทำให้ผู้อื่นมีทัศนคติเชิงบวกต่อสถาบันได้ เป็นต้นว่า สถาบันนี้มีการอบรมผู้เรียนให้ปฏิบัติตามกฎได้ดี อย่างไรก็ตาม กฎประเภทยังไม่ได้สนใจเพียงความเรียบร้อย แต่ยังสนใจความสอดคล้องของเครื่องแบบกับเพศสรีระของผู้เรียนด้วย โดยกฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบถูกนำเสนอมากที่สุดจำนวน 13 เหตุการณ์จากทั้งหมด 25 เหตุการณ์ เนื่องจากเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างผู้เรียนและสถาบันการศึกษาที่สังคมและสื่อมวลชนสนใจ ดังเช่น กรณีเคสคลิปวิดีโอของนักเรียนผู้มีความหลากหลายทางเพศรายหนึ่ง ซึ่งถูกครูหัวนาระดับชั้นห้ามแต่งเครื่องแบบข้ามเพศมาโรงเรียน ด้วยเหตุผลว่าการแต่งกายลักษณะนี้จะทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียง โดยมีสาระสำคัญว่า

“...หัวนาระดับ [ครูหัวนาระดับชั้น] บอกว่าไม่ได้ แต่เขาก็เหมือนจะเห็นใจเราอยู่แหละ เขาบอกว่าคนอื่นก็ได้ใส่ทำไมเราใส่ได้ โรงเรียนไม่มีกฎให้นักเรียนชายใส่ชุดนักเรียนหญิง แต่เราไม่ใช่ นักเรียนชาย แต่เราเป็นนักเรียน LGBTQ ... การให้นักเรียนชายมาใส่ชุดนักเรียนหญิง ทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียง นั่นคือเหตุผลของเขา...”
(เบิร์ททูเดย์, 2565, 13 มิถุนายน)

โดยทั่วไปของบริบทมหาวิทยาลัยนักศึกษาผู้มีความหลากหลายทางเพศอาจถูกอาจารย์ห้ามแต่งเครื่องแบบข้ามเพศน้อยกว่าในบริบทโรงเรียน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากความยืดหยุ่นของอาจารย์ แต่เป็นที่น่าสนใจว่า กฎประเภทยังถูกนำเสนอ

ในลักษณะคำร้องที่ยื่นต่อคณะกรรมการ วลพ. มากที่สุด จำนวน 10 เหตุการณ์ จากทั้งหมด เนื่องจากกฎของมหาวิทยาลัยบางแห่งและพฤติกรรมของอาจารย์บางราย ส่งผลให้นักศึกษากลุ่มนี้เกิดความรู้สึกคับข้องใจผนวกกับอายุที่บรรลุนิติภาวะจึงดำเนินการทางกฎหมายด้วยตนเอง เพื่อเรียกร้องสิทธิอันพึงได้รับในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ดังเช่น กรณีนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่งได้ยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการ วลพ. ด้วยสาเหตุว่าตนไม่สามารถใช้รูปถ่ายประจำตัวที่แต่งชุดครุยแบบผู้หญิงในเอกสารรับรองการศึกษาได้ เนื่องจากสำนักทะเบียนประจำมหาวิทยาลัยชี้แจงว่า สำหรับรูปถ่ายประจำตัวนั้นบัณฑิตต้องแต่งชุดครุยแบบผู้ชายตามเพศสรีระหรือค่านำหน้านามที่ระบุไว้ในบัตรประชาชนเท่านั้น (กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 114-118)

1.1.2 กฎเพื่อควบคุมพฤติกรรมทางเพศ กฎประเภทนี้ถูกนำเสนอ รองลงมาจำนวน 7 เหตุการณ์จากทั้งหมด 25 เหตุการณ์ โดยพบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในบริบทมหาวิทยาลัยจำนวน 1 เหตุการณ์ คือ กรณีนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่ง ถูกเชิญให้ออกจากห้องน้ำหญิงบริเวณสระว่ายน้ำของมหาวิทยาลัย เนื่องจากตนเป็น หญิงข้ามเพศ (ประชาไท, 2563, 15 มกราคม) ขณะที่เหตุการณ์ส่วนใหญ่เกิดขึ้น ในบริบทโรงเรียนจำนวน 6 เหตุการณ์ ซึ่งมีความรุนแรงมากกว่า ตัวอย่างเช่น โรงเรียน แห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการได้กำหนดเกณฑ์คัดเลือกรางวัลนักเรียนดีเด่นไว้ว่า นักเรียนจะต้องผ่านการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับดีเยี่ยม โดยพิจารณา จากการให้ความร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียนที่กำหนด และ “ไม่มีพฤติกรรมที่ เบี่ยงเบนทางเพศ” (นักเรียนเลว, 2563, 5 กรกฎาคม) หากนักเรียนคนใดแสดงออกเพศ ภาวะแบบอื่นนอกจากแบบหญิงชายจะไม่มีสิทธิ์ได้รับรางวัลนักเรียนดีเด่น เนื่องจาก พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศถูกบัญญัติให้เป็นคุณสมบัติต้องห้าม

นอกจากนี้ โรงเรียนบางแห่งยังกำหนดให้พฤติกรรมนี้เป็นความผิด ที่สมควรถูกลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังเช่น กรณีผู้ใช้บัญชีทวิตเตอร์รายหนึ่งระบุว่า โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดสุพรรณบุรีกำหนดให้ “การแสดงพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ” เป็นพฤติกรรมที่มี “ความผิดระดับปานกลาง” และสมควรลงโทษด้วยการตัดคะแนน 10 คะแนน ทั้งนี้ โรงเรียนดังกล่าวได้พิมพ์รายละเอียดนี้เป็นป้ายประกาศขนาดใหญ่และ

ติดบนกระดานอย่างชัดเจน และอีกกรณีหนึ่งที่คล้ายคลึงกัน โรงเรียนแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครได้ระบุว่า “พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ” เป็นพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ในแบบประเมินความประพฤติ ซึ่งเป็น “ความผิดระดับร้ายแรง” เทียบเท่ากับ “การเล่นพนัน เสพยาเสพติด ทำลายทรัพย์สินโรงเรียน” (ไทยพีบีเอส, 2563, 19 มิถุนายน)

1.1.3 กฎเพื่อควบคุมการไว้ทรงผม สำหรับกฎประเภtnี้นถูกนำเสนอจำนวน 5 เหตุการณ์จากทั้งหมด 25 เหตุการณ์ โดยลักษณะของการเลือกปฏิบัติทางเพศนั้นค่อนข้างคล้ายกับกฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบที่เน้นการห้ามและบังคับให้ผู้เรียนปฏิบัติตามกฎ ดังเช่น กรณีผู้ใช้ทวิตเตอร์รายหนึ่งได้ตอบกลับข้อความทวิตหนึ่งว่าด้วยเรื่อง นักเรียนที่มีพฤติกรรมรักเพศเดียวกันมักเกิดจากการเลียนแบบเพื่อน และสามารถเปลี่ยนกลับเป็นรักต่างเพศได้เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ แต่ผู้ใช้ทวิตเตอร์รายนี้ไม่เห็นด้วย เนื่องจากรสนิยมทางเพศเป็นความชอบส่วนบุคคลไม่ใช่การเลียนแบบ พร้อมบอกเล่าประสบการณ์ถูกเลือกปฏิบัติทางเพศของตนในโรงเรียนหญิงล้วน ว่าจะเป็นการบังคับให้เสียวิถิผม ตัดผม และขู่ไม่มอบใบสำเร็จการศึกษาหากไม่ไว้ผมยาว โดยมีสาระสำคัญว่า

“ไม่หาย [ไม่หายจากการเป็นคนรักเพศเดียวกัน] นี่เรียนญล่วน [ฉันเรียนโรงเรียนหญิงล้วน] มา 16 ปี โดนผอ. [ผู้อำนวยการ] บังคับให้วิก โดนจับตัดผม โดนขู่จะไม่ให้ใบจบถ้าไม่ไว้ผมยาว ทั้งหมดนี้เป็นเพราะ...โรงเรียนมองว่า LGBTQ+ เป็นตัวประหลาด สุขภาพจิตโคตรแยไม่เห็นมีใครมารับผิดชอบสักคน...” (ข้อความทวิต 1, 2565, 27 พฤศจิกายน)*

*หมายเหตุ ข้อความทวิตนี้ถูกตั้งคำถามการเข้าถึงเป็นแบบสาธารณะ แต่เป็นของบัญชีส่วนบุคคล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงปกปิดชื่อบัญชีอันข้อมูลนี้อาจใช้ระบุถึงตัวบุคคลได้

กรณีข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการขู่ผู้เรียนที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเป็นวิธีการหนึ่งที่บุคลากรทางการศึกษาอาจนำมาใช้ เพื่อบังคับให้ผู้เรียนไว้ทรงผมสอดคล้องกับเพศสรีระ ซึ่งคล้ายคลึงกับกรณีของนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่งถูกอาจารย์ประธาน

สาขาวิชาเรียกเข้าพบแบบส่วนตัว เพื่อตำหนิและขอให้ให้นักศึกษาย้ายไปศึกษาต่อสาขาวิชาอื่นหากไม่ไว้ทรงผมตามกฎหมาย เนื่องจากนักศึกษาต้องสังเกตการสอนและฝึกสอนในโรงเรียนตามหลักสูตรของสาขาวิชา ซึ่งมีสาระสำคัญว่า

“ผู้ถูกร้อง [อาจารย์ประธานสาขาวิชา] ได้เรียกผู้ร้อง [นักศึกษาหญิงข้ามเพศ] เข้าพบและให้เอาผมที่ตัดออก...ผู้ร้องต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย หากจะไว้ผมยาวต้องย้ายไปเรียนในคณะอื่น โดยให้ผู้ร้องลงนามในหนังสือลาออกไว้ก่อน หากไม่ยินยอมลงชื่อผู้ร้องจะต้องลาออกเองหรืออาจมีคำสั่งให้ไล่ออกจากมหาวิทยาลัย ผู้ร้องจึงยินยอมลงชื่อเนื่องจากต้องการเป็นครูตามความฝันของผู้ร้อง”
(กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 32–34)

โดยภาพรวมของกฎแต่ละประเภทในการเลือกปฏิบัติทางเพศระดับสถาบันนั้นมีวัตถุประสงค์ร่วมกันอยู่หนึ่งประการ คือ เพื่อจัดระเบียบรูปลักษณ์ภายนอกของผู้เรียนซึ่งจำแนกตามความแตกต่างระหว่างเพศหญิงชายเป็นสำคัญ และด้วยการกำหนดกฎอันเป็นมาตรฐานเดียวย่อมทำให้ชนกลุ่มน้อยทางเพศภาวะประสบความลำบากมากขึ้น เนื่องจากการถูกปิดกั้นแสดงออกทางเพศภาวะเพื่อให้บุคคลอื่นได้รับรู้และแสดงความรู้สึกภูมิใจในเพศภาวะของตน ไม่ว่าจะเป็นแต่งเครื่องหรือไว้ทรงผมแบบข้ามเพศ หากสถาบันการศึกษากำหนดกฎลักษณะนี้ย่อมนำไปสู่ความรู้สึกคับข้องใจ ในทางตรงกันข้ามกลุ่มผู้มีอำนาจทางเพศภาวะตรงกับเพศสรีระจะสามารถแสดงออกเพศภาวะของตนได้ค่อนข้างอิสระ ด้วยวิธีการไว้ทรงผมและแต่งเครื่องแบบตามเพศสรีระ ซึ่งกฎระเบียบได้รับรองการแสดงออกลักษณะดังกล่าวว่าถูกต้องสมควร และอาจไม่ตกเป็นเป้าจับจ้องจากผู้บังคับใช้กฎหมายเท่ากลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ทั้งนี้ ผู้บังคับใช้กฎหมายและอาจารย์ยังถือเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการแสดงออกทางเพศภาวะของคนกลุ่มนี้เช่นกัน ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

2. การเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับระดับระหว่างบุคคล

2.1 รูปแบบที่ 2 การจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนโดยครูอาจารย์ ภายใต้วัตถุประสงค์เพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติตนอันเหมาะสมในฐานะนักเรียนและนักศึกษา ส่งผลให้สถาบันการศึกษาต้องแต่งตั้งครูอาจารย์เป็นผู้ตรวจตราความเรียบร้อยพร้อมมอบสิทธิอำนาจตามกฎหมายที่มี และด้วยเหตุนี้ทำให้ครูอาจารย์บางรายอาจจับจ้องผู้เรียนที่มีพฤติกรรม “ออกสาว/ออกห้าว” เป็นพิเศษ เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้มีแนวโน้มจะไม่ปฏิบัติตามกฎของสถาบันต่อไป โดยการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบนี้ถูกนำเสนอจำนวน 11 เหตุการณ์จากทั้งหมด 30 เหตุการณ์ ทั้งนี้ หากพิจารณาตามลักษณะของการกระทำของครูอาจารย์นั้นสามารถจำแนกย่อยออกเป็น 2 ประเภทดังต่อไปนี้

2.1.1 การโน้มน้าวให้หยุดแต่งเครื่องแบบและไว้ทรงผมแบบข้ามเพศ สำหรับการกระทำประเภทนี้เป็นการใช้สิทธิอำนาจจากกฎเพื่อจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนอย่างเต็มที่ ซึ่งถูกนำเสนอเป็นจำนวน 8 เหตุการณ์จากทั้งหมด 11 เหตุการณ์ ดังเช่น กรณีก่อนหน้าในคลิปวิดีโอทัศนคติของนักเรียนผู้มีความหลากหลายทางเพศถูกรุหรั้งหน้าระดับชั้นห้ามแต่งเครื่องแบบข้ามเพศ โดยครูรายนี้ให้เหตุผลส่วนหนึ่งว่า “การให้นักเรียนชายมาใส่ชุดนักเรียนผู้หญิง ทำให้โรงเรียนเสื่อมเสียชื่อเสียง” (ไปรท์ทูเดย์, 2565, 13 มิถุนายน)

ส่วนบริบทมหาวิทยาลัยนั้นอาจารย์บางรายใช้วิธีการโน้มน้าวว่า หากแต่งกายข้ามเพศจะทำให้เกิดผลเสียบางประการ ดังเช่น กรณีนักศึกษาผู้มีความหลากหลายทางเพศรายหนึ่งเคยส่งหนังสือชี้แจงแก่คณบดีเพื่อขออนุญาตแต่งเครื่องแบบข้ามเพศเป็นกรณีพิเศษแล้ว และภายหลังคณบดีจึงส่งหนังสือชี้แจงเพื่อให้สาขาวิชาต่าง ๆ ในสังกัดคณะทราบ อย่างไรก็ตาม อาจารย์หัวหน้าสาขาอาจไม่ทราบและเมื่อพบเห็นนักศึกษารายนี้จึงกล่าวตำหนิ เนื่องจากอาจารย์มองว่านักศึกษาจะต้องออกไปสังเกตการณ์การเรียนการสอนและฝึกสอนในโรงเรียน ซึ่งอาจทำให้นักศึกษาไม่มีความสุขในการเรียนสาขาวิชานี้ พร้อมทั้งเสนอให้ย้ายไปศึกษาต่อในสาขาวิชาอื่น (กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 43-46)

นอกเหนือจากการโน้มน้าวอาจารย์บางรายอาจพยายามจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนด้วยวิธีการอันรุนแรงมากกว่า ดังเช่น กรณีก่อนหน้าของนักศึกษาหญิงข้ามเพศรายหนึ่งที่ถูกอาจารย์ประธานสาขาวิชาเรียกเข้าพบแบบส่วนตัว และบังคับให้นักศึกษาลงนามในหนังสือลาออกไว้ก่อน หากไม่ยินยอมลงนามนักศึกษาอาจเสี่ยงถูกคำสั่งไล่ออกจากมหาวิทยาลัย (กลุ่มคณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ, 2564: 32–34)

2.1.2 การกลั่นแกล้ง ซึ่งถูกนำเสนอจำนวน 3 เหตุการณ์จากทั้งหมด 11 เหตุการณ์ โดยบริบทโรงเรียนครุ้มักใช้วิธีการตักเตือน ตำหนิ บังคับให้ใส่กิ๊พผ่ม (สำหรับกรณีนี้นักเรียนเพศหญิงชอยผ่มลั่น) ส่วนวิธีการหนึ่งที่ไม่เป็นที่ยอมรับจากนักเรียนและสังคม คือ การกลั่นแกล้ง ภายในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดความหมายของการกลั่นแกล้งไว้ว่า เป็นการตักผ่มเพื่อลงโทษผู้เรียนและแตกต่างจากการตักผ่มทั่วไป เนื่องจากการกลั่นแกล้งเป็นการตักผ่มให้แหว่งหรือไม่เป็นทรง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความอับอายหรือคับข้องใจ แต่ภายในข่าวหรือบทสัมภาษณ์อาจใช้คำว่า “ตักผ่ม” เพื่อสื่อถึงการกลั่นแกล้ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพิจารณาจากผลกระทบเชิงลบที่มีต่อผู้ถูกระทำ ยกตัวอย่างเช่น กรณีนักเรียนทอมถูกรุกกลั่นแกล้งจนสิ้นคิดหนึ่งสัปดาห์ และทำให้นักเรียนรายนี้เสียความมั่นใจ เนื่องจากนักเรียนรายนี้สวมหน้ากากอนามัยและครูไม่ได้พูดคุยกับนักเรียนจึงทำให้ไม่รู้ว่่านักเรียนมีเพศสรีระแบบใด ผ่นวกกับการไว้ทรงผ่มกึ่งยาวกึ่งสั้นคล้ายกับทรงผ่มที่นักเรียนกะเทยหรือหญิงข้ามเพศนิยมไว้กัน ซึ่งผิดกฎระเบียบของโรงเรียน ส่งผลให้ครูรายนี้ตัดสินใจกลั่นแกล้งด้วยความเข้าใจผิด โดยมีสาระสำคัญว่า

“โรงเรียนให้อิสระกับการไว้ทรงผ่มนักเรียนไม่ว่าหญิงหรือชาย แต่ที่พบคือทรงผ่มนักเรียนที่ตัดส่วนใหญ่ตัดผ่มรองทรง ส่วนนักเรียนหญิงที่เป็นทอมหรือนักเรียนชายที่เป็นสาวประเภทสอง ก็จะตัดทรงเดียวกันหมด จึงทำให้ยากต่อการแยกแยะ ถ้าไม่ถอดแมส [หน้ากากอนามัย] หรือได้พูดคุยกับนักเรียนก็จะไม่รู้” (สยามรัฐออนไลน์, 2565, 12 พฤศจิกายน)

ส่วนวิธีการจัดหมวดหมู่เพศในบริบทมหาวิทยาลัยนั้นแตกต่างจากโรงเรียนเล็กน้อย เนื่องจากมหาวิทยาลัยหลายแห่งกำหนดกฎที่อนุญาตให้นักศึกษาแต่งกายด้วยชุดสุภาพหรือเครื่องแบบตามเพศภาวะได้อย่างก็ตาม กฎเหล่านี้อาจถูกบังคับใช้อย่างเข้มข้นในบางสถานการณ์ เช่น การสอบประจำภาค กิจกรรมที่เป็นทางการ เพื่อสร้างวินัยให้นักศึกษาคำนึงถึงคุณภาพและความเหมาะสมตามกาลเทศะ

แต่ถึงกระนั้นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยบางแห่งบังคับอาจยึดถือกฎลักษณะนี้อย่างเคร่งครัด ด้วยวิธีการดำเนิน การบังคับให้ใส่เครื่องแบบตามเพศสรีระในคาบเรียนบางวิชา การเรียกเข้าพบแบบส่วนตัว การบังคับให้ลาออกหรือย้ายไปเรียนสาขาวิชาอื่น และรวมถึงการกลั่นแกล้งในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ดังเช่น กรณีบัณฑิตข้ามเพศได้ทรงผมยาวตามอัตลักษณ์ทางเพศของตนมาตลอด แต่เมื่อต้องการเข้าร่วมพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ซึ่งกำหนดให้ผู้ชายต้องตัดทรงผมสุภาพ (โดยไม่คำนึงว่า “ผู้ชาย” ในนิยามนี้จะรวมถึง ผู้ชายที่กลายเป็น “หญิงข้ามเพศ” ไปแล้วหรือไม่) ดังนั้น บัณฑิตรายนี้จึงตัดสินใจจ้างช่างผมเพื่อจัดทรงผมให้สั้นคล้ายทรงผมสั้นของผู้ชายมากที่สุด ด้วยการถักเปียและรวบผมเป็นก้อนกลมแนบสนิทติดท้ายทอย แต่เมื่ออาจารย์รู้เพศของบัณฑิตจากคำนำหน้านามในใบรายชื่อผู้เข้าร่วม ทำให้บัณฑิตถูกเชิญตัวไปคุยกับอาจารย์แบบส่วนตัว เพื่อยืนยันข้อเสนอระหว่างการยอมให้กลั่นแกล้งหรือไม่เข้าร่วมพิธี สุดท้ายบัณฑิตต้องยอมให้อาจารย์กลั่นแกล้ง เนื่องจากความรู้สึกเสียค่าเดินทางไปกลับระหว่างบ้านเกิดและมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ บนเว็บไซต์ที่อ้างอิงได้เผยแพร่ภาพเปรียบเทียบทรงผมของบัณฑิต พบว่า ช่วงก่อนผมที่ยาวของบัณฑิตถูกเกล้าอย่างเรียบร้อย แต่ภายหลังกลับถูกกลั่นแกล้งออกจนสั้นและแห้งไม่เป็นทรงเสมอกันที่บริเวณท้ายทอย โดยบัณฑิตคนนี้ได้ให้สัมภาษณ์กับสำนักข่าวไว้ว่า

“อาจารย์ผู้ชายบอกให้เดินตามไป บอกว่ามีข้อเสีย [ตัวเล็ก] เดียวให้เล็ก ระหว่างตัดผมกับไม่รับ [ไม่รับปริญญาบัตร] ดิฉันลงทุนมากี่รอบ บินไป-กลับ สุราษฎร์ธานี-กรุงเทพฯ ก็รอบ แล้วต้องเหนื่อยอีก ทำไม่ได้ ก็ต้องตัดใหม่” (ข่าวสดออนไลน์, 2565, 12 กันยายน)

โดยตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของครูอาจารย์ในฐานะผู้อื่นตามแนวคิดการกระทำทางเพศภาวะ ซึ่งทำหน้าที่คอยตรวจสอบรูปลักษณ์ภายนอกอันบ่งบอกถึงความเป็นเพศของผู้เรียน เพื่อสันนิษฐานหมวดหมู่เพศที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ แต่ด้วยบริบทของสถาบันการศึกษาที่มอบสิทธิอำนาจให้ครูอาจารย์เพิ่มเติมในฐานะผู้ตรวจตราความเรียบร้อย อาจทำให้ครูอาจารย์บางรายตัดสินใจใช้สิทธิอำนาจที่มีเพื่อจัดหมวดหมู่เพศผู้เรียน โดยเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศที่มีรูปลักษณ์ภายนอกอันสื่อถึงเพศภาวะแบบหญิงหรือชายอันชัดเจน ด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการโน้มน้าว ช่มชู้ และกลั่นแกล้ง

2.2 รูปแบบที่ 3 การต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะ
อย่างเปิดเผยด้วยวาจาของบุคลากรทางการศึกษา เหตุการณ์ลักษณะนี้เมื่อถูกนำเสนอผ่านสำนักข่าวหรือสื่อสังคมออนไลน์ออกไปก็มักนำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชน โดยเฉพาะในบริบทของสังคมปัจจุบันที่ตระหนักถึงสิทธิมนุษยชนด้านเพศภายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติความเท่าเทียมระหว่างเพศ พ.ศ. 2558 ดังนั้น การแสดงความเกลียดกลัวพฤติกรรมรักเพศเดียวกัน (homophobia) ตลอดจนความคิดเชิงต่อต้านต่อกลุ่มคนข้ามเพศ ย่อมกลายเป็นการกระทำที่ยอมรับไม่ได้ในปริมณฑลสาธารณะ เนื่องจากการสิ่งเหล่านี้ถือเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบหนึ่ง ขณะเดียวกันยังเป็นรูปแบบที่ถูกนำเสนอน้อยที่สุดจำนวน 3 เหตุการณ์จากทั้งหมด 30 เหตุการณ์ โดยเหตุผลส่วนหนึ่ง คือ ผู้คนระมัดระวังการกระทำอันเข้าข่ายนี้มากขึ้น เพื่อหลีกเลี่ยงกระแสต่อต้านจากสังคม แต่ในบางกรณีผู้บริหารหรือครูอาจารย์บางคนอาจตั้งใจหรือพลั้งเผลอแสดงจุดยืนทางความคิดที่ต่อต้านกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะโดยวาจา และการกระทำเหล่านั้นอาจถูกบันทึกเก็บเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ไว้ได้ทัน ดังเช่น กรณีคลิบวิดีโอที่บันทึกเกี่ยวกับครูรายหนึ่ง ซึ่งคาดว่ากำลังอบรมวินัยหน้าแถวเรื่องกฎเกี่ยวกับการไว้ทรงผมของนักเรียน โดยเนื้อหาส่วนหนึ่งครูได้กล่าวห้ามนักเรียนหญิงไว้ทรงผมสั้นคล้ายนักเรียนชายห้ามเป็นทอม และขอให้นักเรียนทอม “กลับใจ” มาเป็นผู้หญิง ซึ่งมีสาระสำคัญว่า

“...บางคนถามว่า ทำไมมายุ่งกับผมของผม [ผมของนักเรียน] เพราะผมของเขามันเป็นปัญหาโรงเรียน...ใครที่ทำไม่ได้ อยู่ไม่ได้ เราจะมาทำ MOU [ข้อตกลงความร่วมมือ] เฉพาะคน...เลือกเอาจะไว้สั้น [ทรงผมสั้นแบบผู้หญิง] หรือยาว สองแบบ นักเรียนทอมที่ไปตัดแล้ว ไหนเป็นใคร ใครทอมบอย ม.ห้าเยอะเลย ตกลงหนูเป็นผู้ชายผู้หญิง หนูจะเป็นทอมค่ะ โอเคเป็นทอม ฟังดี ๆ นะ เป็นทอม เป็นแล้วตัดเหมือนผู้ชาย ไม่ใช่ให้ผู้หญิงไปตัดนะ เข้าใจมั๊ยคะ หนูตัดมาแล้ว เห็นเยอะด้วย ไอ้พวกผู้หญิงทั้งหลายแหละอย่าไปตัด [ทรงผมสั้นคล้ายนักเรียนชาย] นะลูก ทอมเทมอย่าไปเป็นนะ ถ้าใครเป็นแล้วก็กลับใจได้ไหม กลับไม่ได้ ก็เป็นต่อไป แต่ว่าคนที่ยังไม่เป็น อย่าไปทำ” (สนก, 2565, 4 มิถุนายน)

คำกล่าวของครูรายนี้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติทางเพศแบบทวิลักษณ์ ที่มองว่า เพศภาวะของมนุษย์นั้นสามารถจำแนกได้เพียง ผู้หญิงและผู้ชาย ตามเพศสรีระโดยกำเนิดของบุคคล ขณะเดียวกันสามารถเห็นได้ว่า ครูรายนี้ไม่ยอมรับความหลากหลายทางเพศของนักเรียนทอม และต้องการให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวปิดบังอัตลักษณ์ทางเพศของตน รวมถึงตีตราการเป็นทอมของนักเรียนในฐานะพฤติกรรมที่ไม่สมควรปฏิบัติตาม โดยทัศนคติลักษณะดังกล่าวไม่สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเพศวิถีของสังคมที่เปลี่ยนไป และถือเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ หากพิจารณาจากคำกล่าวของครูรายนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงกฎระเบียบเกี่ยวกับทรงผมของโรงเรียนแห่งนี้ที่ต้องการควบคุมการแสดงออกทางเพศภาวะของนักเรียนผ่านการควบคุมการไว้ทรงผมด้วย

สรุปและอภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การเลือกปฏิบัติทางเพศระดับสถาบันส่งผลให้คนกลุ่มนี้ใช้ชีวิตยากลำบากมากกว่ากลุ่มคนที่ไม่มีเพศภาวะสอดคล้องกับเพศสรีระทั้งในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะกลุ่มคนข้ามเพศ เนื่องจากสถาบันหลายแห่งไม่อนุญาตให้ผู้เรียนแต่งกายข้ามเพศในชั้นเรียนหรืออื่น ๆ สอดคล้องกับ de Lind van

Wijngaarden และ Fongkaew (2020: 13-14) ซึ่งพบว่า นโยบายของโรงเรียนอันปฏิเสธการแสดงออกทางเพศภาวะแบบข้ามเพศนั้นเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้นักเรียนหญิงข้ามเพศมักไม่ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือปริญญาตรี และเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้นักเรียนเหล่านี้ถูกรังแกจากเพื่อนร่วมชั้นในโรงเรียน

ส่วนการเลือกปฏิบัติทางเพศระดับระหว่างบุคคลพบว่า ครูอาจารย์บางคนใช้วิธีการกลั่นแกล้งของผู้เรียนโดยปราศจากการยินยอม เพื่อจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนให้สอดคล้องกับเพศสรีระโดยกำเนิด สอดคล้องกับ ภาคพล เส้นขาว (2563: 161) พบว่า ครูได้จัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนให้อยู่ในหมวดผู้หญิง ด้วยการใช้คำพูดว่า “ลูกสาว” เพื่อเรียกนักเรียนหญิงข้ามเพศหรือเกย์ ซึ่งเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศด้วยวาจาและสุดท้ายการต่อต้านความหลากหลายทางเพศในพื้นที่สาธารณะอย่างเปิดเผยด้วยวาจาของบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งเป็นการเลือกปฏิบัติทางเพศรูปแบบหนึ่งที่พบในการนำเสนอของสื่อดิจิทัลยากที่สุด เนื่องจากการกระทำลักษณะนี้มักเกิดขึ้นและจบลงอย่างรวดเร็วจนไม่สามารถบันทึกไว้ได้ แต่เมื่อวิเคราะห์จากหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าพบว่า บุคลากรทางการศึกษาบางคนยังไม่ยอมรับและขอให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศเลิกเป็นสิ่งที่ตนเป็นอยู่ด้วยความเชื่อที่ว่าผู้เรียนควรปฏิบัติตามกฎของสถาบันการศึกษา ซึ่งยึดมั่นในกรอบความคิดแบบรักต่างเพศ

เมื่อวิเคราะห์รูปแบบของการเลือกปฏิบัติทางเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถาบันการศึกษาที่ปรากฏ พบว่า การเลือกปฏิบัติเป็นผลลัพธ์ของการแบ่งกลุ่มทางสังคมซึ่งเกิดขึ้นเมื่อกลุ่มหนึ่งสามารถพิสูจน์ได้ว่ากลุ่มของตนนั้นมีอำนาจเหนือกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง (Tajfel & Turner, 2004: 281; Lee & Ostergard, 2017: 42) การที่สถาบันการศึกษามอบสิทธิอำนาจให้กลุ่มครูอาจารย์ส่งผลให้ครูอาจารย์บางคนเชื่อว่าตนมีอำนาจเหนือกว่าผู้เรียนและผู้มีความหลากหลายทางเพศ ตลอดจนอาจเชื่อว่าตนสามารถจัดหมวดหมู่เพศของผู้เรียนให้เหมาะสมโดยไม่ต้องขอความยินยอม

ขณะเดียวกัน ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดการกระทำทางเพศที่กล่าวถึง การจัดหมวดหมู่เพศผ่านคุณลักษณะภายนอกต่าง ๆ (West & Zimmerman, 1987: 127) และเป็นกิจกรรมแบบสองทางที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับผู้อื่น บุคคล

อาจตัดสินใจแสดงหมวดหมู่เพศอย่างชัดเจนหรือคลุมเครือโดยตั้งใจก็ได้ ส่วนผู้อื่นจะคอยตรวจสอบคุณลักษณะภายนอกเหล่านี้เพื่อสันนิษฐานหมวดหมู่เพศที่บุคคลนั้นสังกัดอยู่ (West & Zimmerman, 1987: 134) ทั้งนี้ หากนำประเด็นการจัดหมวดหมู่เพศมาวิเคราะห์ในบริบทสถาบันการศึกษาไทย พบว่า สถาบันการศึกษานำการจัดหมวดหมู่เพศตามบรรทัดฐานแบบรักต่างเพศของสังคม ซึ่งปรากฏเป็นกฎต่าง ๆ ที่แบ่งแยกหญิงและชายอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในบริบทโรงเรียน ส่งผลให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศอาจถูกปิดกั้นสิทธิบางประการ และเสี่ยงถูกละเมิดมากเป็นพิเศษหากผู้เรียนกระทำการทางเพศภาวะแบบข้ามเพศ

นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังสามารถใช้อธิบายได้ว่า เพราะเหตุใดกลุ่มคนข้ามเพศจึงมักถูกเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษามากกว่ากลุ่มอื่น โดยแนวคิดเชื่อว่า บุคคลที่ทำให้ผู้อื่นเชื่อว่าตนอยู่ในหมวดหมู่เพศตามที่น่าเสนอไป ถือว่ากระทำการทางเพศภาวนั้น “สำเร็จ” แล้ว (West & Zimmerman, 1987: 146) ส่วนบริบทสถาบันการศึกษาไทย ผู้เรียนข้ามเพศแทบจะไม่สามารถกระทำการทางเพศภาวะแบบข้ามเพศได้ โดยไม่ขัดกฎหรือไม่ขัดหูขัดตาครูอาจารย์บางกลุ่มเลย และเมื่อกลุ่มคนข้ามเพศกระทำการทางเพศภาวะ “ไม่สำเร็จ” อาจนำไปสู่การตั้งคำถามจากผู้อื่นได้ (West & Zimmerman, 1987: 146) ขณะที่กลุ่มผู้เรียนที่มีเพศภาวะตรงกับเพศสรีระและมีความหลากหลายทางเพศบางส่วนในโรงเรียน (เช่น เกย์ เลสเบี้ยน ตั้) ยังสามารถกระทำการทางเพศภาวะให้สำเร็จได้ไม่ยาก ส่วนบริบทมหาวิทยาลัยที่มีความยืดหยุ่นเรื่องการแสดงออกทางเพศภาวะมากกว่า กลุ่มคนข้ามเพศจึงจะมีโอกาสกระทำการทางเพศภาวะจนสำเร็จได้มากกว่า

กระนั้นหากพิจารณาผลการอภิปรายตามกระบวนการทัศน์ของญาณวิทยาเคียร์ธันจะสามารถวิพากษ์ได้ว่า แนวคิดการกระทำการทางเพศภาวะที่ใช้กันยังยึดมั่นกรอบความคิดแบบสสารัตถนิยม (essentialism) เนื่องจากการกระทำการทางเพศภาวะเป็นการสร้างความชอบธรรมให้แก่บรรทัดฐานแบบรักต่างเพศผ่านการแสดงความเป็นหญิงชาย และสนับสนุนความต่างชั้นเชิงอำนาจระหว่างผู้ชายและผู้หญิงในบริบทสังคมส่วนใหญ่ (Pyke, 1996: 545)

ภายในภาณวิทยาควีรย์มีแนวคิดหนึ่งที่มีองเพศภาวะเป็นการกระทำเหมือนกับแนวคิดนี้ คือ แนวคิดปฏิบัติการแสดงทางเพศภาวะ (gender performativity) ของ Butler (1990) เสนอว่า เพศภาวะเป็นการกระทำของบุคคลไม่ใช่คุณสมบัติที่บุคคลได้รับตามธรรมชาติ โดยกระทำผ่านการแสดง (acts) กิริยาท่าทาง (gestures) และความปรารถนา (desire) (Shepherd, 2016: 187) ดังนั้น แนวคิดของบัตเลอร์จึงเสนอให้ผู้คนแสดงเพศภาวะโดยอ้างอิงเพศภาวะแบบจารีตให้หน่อยลง (ไม่ยึดมั่นกับความเป็นหญิงชาย) และประกอบสร้างอัตลักษณ์ทางเพศภาวะแบบเฉพาะของตนขึ้นมา (Shepherd, 2016: 187-188)

แม้ว่าในปัจจุบันผู้เรียนไทยจะสมาทานแนวคิดของกลุ่มทฤษฎีควีรย์ ซึ่งเน้นการรื้อถอนสวรัตถะทางเพศภาวะ ตลอดจนทำทายกฎที่ควบคุมเพศภาวะของผู้คน (ดิณณภพจ์ สิ้นสมบุรณท์ทอง, 2557: 74) แต่เป้าหมายและข้อเสนอของภาณวิทยาควีรย์อาจเกิดขึ้นได้ค่อนข้างยากในบริบทของสถาบันการศึกษาไทย เนื่องจากสถาบันหลายแห่งยังผลิตซ้ำกฎหรือนโยบายที่เน้นสวรัตถะของเพศแบบหญิงและชายอยู่ ส่งผลให้ผู้เรียนที่มีความหลากหลายทางเพศไม่เหลือทางเลือกในการแสดงออกทางเพศภาวะมากเท่าใดนัก ดังนั้น การกระทำทางเพศภาวะจึงเป็นทางเลือกหนึ่งให้ผู้เรียนใช้ต่อรองกับสถาบัน เพื่อให้ผู้คนได้รับรู้เพศภาวะที่ตนต้องการเป็น ด้วยวิธีการแสดงเพศภาวะอย่างสอดคล้องหรือข้ามหมวดหมู่เพศของตน แต่ยั้งต้องควบคุมระดับการแสดงออกของตนไม่ให้โดดเด่นมากจนเป็นที่สนใจจากครุอาจารย์หรือผิดกฎของสถาบัน

แต่อย่างไรก็ตาม สภาวะที่ผู้เรียนไม่สามารถกระทำทางเพศภาวะได้และถูกเลือกปฏิบัติทางเพศในสถาบันการศึกษา ย่อมสร้างความรู้สึกลับข้องใจที่กระตุ้นให้คนกลุ่มนี้ตั้งคำถามต่อการกระทำและกฎอันเป็นปัญหา ผนวกกับบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถแบ่งปันประสบการณ์ลักษณะนี้ได้ในสื่อสังคมออนไลน์ และรับรู้ข่าวที่เกี่ยวข้องผ่านเว็บไซต์ของสำนักข่าวได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งยั้งช่วยกระตุ้นการตั้งคำถามต่อไปเป็นวงกว้าง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและลดทอนอำนาจของบรรทัดฐานรักต่างเพศได้ ดังเช่น กรณีเพจ “นักเรียนเลว” ที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านการตั้งคำถามและแบ่งปันข่าวหรือ

ประสบการณ์เชิงลบที่เกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาไทย ซึ่งรวมถึงประเด็นการเลือกปฏิบัติทางเพศด้วย สอดคล้องกับ West และ Zimmerman (1987) กล่าวว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถมอบอุดมการณ์และผลักดันให้ตั้งคำถามต่อการจัดระเบียบทางเพศที่มีอยู่ ตลอดจนเป็นแรงสนับสนุนทางสังคมให้บุคคลได้ออกสำรวจทางเลือกของเพศที่เหมาะสมกับตน (West & Zimmerman, 1987: 146)

ข้อเสนอแนะ

เมื่อดำเนินกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งผลการวิจัยและอภิปรายผล ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดข้อเสนอแนะที่ครอบคลุมใน 3 ประเด็น ดังนี้

1) **ข้อเสนอแนะต่อสถาบันการศึกษา** สำหรับการวิจัยครั้งนี้พบว่า การเลือกปฏิบัติทางเพศในรูปแบบกฎที่ของสถาบันที่ไม่สนับสนุนให้ผู้มีความหลากหลายทางเพศได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียม ได้แก่ กฎเพื่อควบคุมการแต่งเครื่องแบบ พฤติกรรมทางเพศ และการไว้ทรงผม ถือเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่มีความเชื่อมโยงกับการเลือกปฏิบัติทางเพศในระดับระหว่างบุคคล ดังนั้น สถาบันการศึกษบางแห่งควรปรับกฎที่เกี่ยวข้องใหม่โดยอิงตามพื้นฐานของความหลากหลายทางเพศ ซึ่งอาจเริ่มต้นด้วยการอนุญาตให้ผู้เรียนสามารถแต่งเครื่องและไว้ทรงผมแบบข้ามเพศได้ ตลอดจนอนุญาตให้ผู้เรียนสามารถปฏิบัติกริยาตามเพศภาวะของตนได้ เนื่องจากพฤติกรรมเหล่านี้เป็นการแสดงถึงความภูมิใจในเพศ

2) **ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐ** ผลการวิจัยครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของบรรทัดฐานรักต่างเพศในโครงสร้างของสถาบันการศึกษาไทย อันปรากฏในรูปแบบกฎระดับสถาบันและการกระทำระดับระหว่างบุคคล ซึ่งไม่เอื้อต่อการแสดงออกทางเพศภาวะของผู้มีความหลากหลายทางเพศ และเป็นเงื่อนไขที่สร้างความเสี่ยงด้านสุขภาพจิตให้แก่คนกลุ่มนี้ ดังนั้น หน่วยงานที่กำกับสถาบันการศึกษาคือเป็นต้นว่า กระทรวงศึกษาธิการ ควรออกแบบแนวปฏิบัติและวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศ เป็นต้นว่า ระดับสถาบันเกี่ยวข้องกับกฎอนุญาตให้ผู้เรียนแสดงออกตามเพศภาวะของตน ระดับระหว่างบุคคลเกี่ยวข้องกับการฝึกอบรมวิธีการสื่อสารกับผู้เรียนทุกเพศ เพื่อหลีกเลี่ยงคำพูดอันแสดงถึงการตีตราทางเพศ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การเลือกปฏิบัติทางเพศและความรุนแรงด้วยเหตุแห่งเพศต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในสถานศึกษา ผ่านการนำเสนอของสื่อดิจิทัลไทย” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสังคมวิทยา แผนก 1 แบบวิชาการ แบบ ก 2 และได้รับการสนับสนุนแหล่งการเรียนรู้จากหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาสังคมวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

คำวินิจฉัยย่อกณะกรรมการวินิจฉัยและเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่าง
พศ. พ.ศ. 2559-2562. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

กองทุนส่งเสริมความเท่าเทียมระหว่างเพศ. (2564). สรุปจำนวนคำร้องที่ยื่นต่อ คณะกรรมการวินิจฉัยการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมระหว่างเพศ ปี 2558—2563. <https://gepf.dwf.go.th/wp-content/uploads/2021/08/%E0%B8%88%E0%B8%B3%E0%B8%99%E0%B8%A7%E0%B8%99%E0%B8%>

84%E0%B8%B3%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%A2%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%95%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B8%84%E0%B8%93%E0%B8%B0%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3-%E0%B8%A7%E0%B8%A5%E0%B8%9E.-53-63.pdf

ข่าวสดออนไลน์. (2565). สู้สุดชีวิตแล้ว! บัณฑิตแจ่งยิบถูกตัดผมแหง่ สถาบันให้ตาย อาจารย์ไม่เคยบอก ม.เรียกคุ้ยวันนี้. *ข่าวสดออนไลน์*. https://www.khaosod.co.th/special-stories/news_7262616

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. (2562). *อดทนแต่ไม่ยอมรับ: รายงานผลสำรวจเรื่องการเลือกปฏิบัติและทัศนคติทางสังคมต่อผู้มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.

ดิณณภจ สันสมบุรณ์ทอง. (2557). การเมืองเรื่องคน (ที่ถูกทำให้) “ไม่” ธรรมดา: มองความเป็นหญิงของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ผ่านกรอบเคย์บี. *วารสารสังคมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 44(2), 71–90.

ดิโหมะ ตะปะหนี โอะหะยะเนิน, โคตี ฟรีแมน, ปรียศ กิตติธีระศักดิ์, นันทชัยดลันท์สกุลพงศ์, สกล โสภิตอาชาศักดิ์, กุลวดี ทองไพบูลย์, กวิน เทียนสุวรรณ, & พีรานิ ศุภลักษณ์. (2566). *สุขภาพจิตและสุขภาวะของเด็กและเยาวชนหลากหลายทางเพศในประเทศไทย*. มูลนิธิช่วยเหลือเด็ก ประเทศไทย.

ไทยพีบีเอส. (2563). *กังขา! ระเบียบโรงเรียนเบี่ยงเบนทางเพศเข้าข่ายถูก “ภาคทัณฑ์”*. <https://www.thaibps.or.th/news/content/293779>

นักเรียนเลว [@BadStudent_]. (2563, 5 กรกฎาคม). *Breaking: โรงเรียนชื่อดังสมุทรปราการ ตั้งเกณฑ์รางวัลนักเรียนที่ทำคุณงามความดีให้โรงเรียน ต้องไม่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ นั่นเท่ากับ [แนบภาพ][ทวีต]*. ทวิตเตอร์. https://twitter.com/BadStudent_/status/1279769297598869504

ไบทูทูเดย์. (2565). เสรีภาพ กับ กฎระเบียบ LGBTQ โฟสตร์ระบายแต่งกายไปโรงเรียน ผิดระเบียบ. *ไบทูทูเดย์*. <https://www.brighttv.co.th/hot-clip/lgbtq-school>

- ประชาไท. (2563). นศ. ข้ามเพศ ม.เชียงใหม่เผยแพร่ ถูกเชิญออกจากห้องน้ำหญิง. *ประชาไท*.
<https://prachatai.com/journal/2020/01/85924>
- ภคพล เส้นขาว. (2563). การเลือกปฏิบัติต่อสตรีข้ามเพศในสังคมไทย. *วารสารร่มคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 39(1), 149–168.
- มหาวิทยาลัยมหิดล, องค์การแพลน อินเตอร์เนชั่นแนล ประเทศไทย, & ยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ. (2557). *การรังแกต่อกลุ่มนักเรียนที่เป็นหรือถูกมองว่าเป็นคนข้ามเพศหรือคนรักเพศเดียวกัน ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา: รูปแบบ ความชุก ผลกระทบ แรงจูงใจ และมาตรการการป้องกันใน 5 จังหวัดของ ประเทศไทย*. องค์การยูเนสโก สำนักงานกรุงเทพฯ. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227518>
- วัฒน์ ภูวทิศ. (2554). การใช้ประโยชน์จากสื่อสังคมออนไลน์และผลกระทบเชิงจริยธรรม ในการนำเสนอข่าวสารของผู้สื่อข่าว. *วารสารนักบริหาร*, 31(1), 166–174.
- วัฒน์ ภูวทิศ. (2560). ผู้สื่อข่าวกับการใช้ประโยชน์และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ในสื่อสังคมออนไลน์เพื่อรายงานข่าวสาร. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัย และพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 9(17), 135–144.
- สนุก. (2565). แร่สนั่น คลิปครูพูดถึงทรงผมนักเรียนหญิง มีแค่ 2 แบบ แถมสั่งห้ามเป็นทอม. *สนุก*. <https://www.sanook.com/news/8571466/>
- สยามรัฐออนไลน์. (2565). แร่ว่อนโซเชียลครูชายโรงเรียนดังขอนแก่นใช้กรรไกรตัดผม นักเรียนหญิงจนเกิดคำถามเกินไปหรือไม่. *สยามรัฐออนไลน์*. <https://siamrath.co.th/n/398748>
- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Addison-Wesley.
- Casey, L. S., Reisner, S. L., Findling, M. G., Blendon, R. J., Benson, J. M., Sayde, J. M., & Miller, C. (2019). Discrimination in the United States: Experiences of lesbian, gay, bisexual, transgender, and queer Americans. *Health Services Research*, 54(S2), 1454–1466. <https://doi.org/10.1111/1475-6773.13229>

- de Lind van Wijngaarden, J. W., & Fongkaew, K. (2020). "Being Born like This, I Have No Right to Make Anybody Listen to Me": Understanding Different Forms of Stigma among Thai Transgender Women Living with HIV in Thailand. *Journal of Homosexuality*, 68(14), 2533–2550. <https://doi.org/10.1080/00918369.2020.1809892>
- Dipboye, R. L., & Colella, A. (2005). An Introduction. In R. L. Dipboye & A. Colella (Eds.), *Discrimination at Work: The Psychological and Organizational Bases* (pp. 1–8). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in Ethnomethodology*. Prentice-Hall.
- Lee, C., & Ostergard, R. L. (2017). Measuring Discrimination Against LGBTQ People: A Cross-National Analysis. *Human Rights Quarterly*, 39(1), 37–72. <https://doi.org/10.1353/hrq.2017.0001>
- Pyke, K. D. (1996). CLASS-BASED MASCULINITIES: The Interdependence of Gender, Class, and Interpersonal Power. *Gender & Society*, 10(5), 527–549. <https://doi.org/10.1177/089124396010005003>
- Shepherd, S. (2016). Gender performativity. In *The Cambridge Introduction to Performance Theory* (pp. 184–189). Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139600194.023
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276–293). Psychology Press.
- Wenz, S. E. (2020). *Discrimination in Education: Methodology, Theory, and Empirics of Teachers' Stereotypes, Prejudice, and Discriminatory Behavior* [GESIS - Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften]. <https://doi.org/10.21241/ssaoar.67307>
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1(2), 125–151.